

УДК: 378+ 629.5.072.8+005.336.2

Тетяна Михайлівна Гульчук,
здобувач кафедри української філології і методики
навчання фахових дисциплін,
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»,
вул. Старопортофранківська, 26, м. Одеса, Україна

ЗМІСТ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ТЕКСТОТВІРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ СУДНОВОДІЇВ

У статті розкрито зміст та організацію процесу формування текстотвірної компетентності майбутніх судноводіїв. З'ясовано, що набуття курсантами досвіду текстотвірної діяльності стало можливим завдяки використанню інтерактивних, проектних та інформаційно-комунікаційних технологій навчання. Застосування в процесі практичних занять вправ і завдань на текстовій основі збагатило словниковий запас курсантів професійною лексикою, створило необхідні умови для набуття курсантами необхідного професійного й соціально-культурного досвіду.

Ключові слова: текстотвірна компетентність, майбутні судноводії, інтерактивні, проектні та інформаційно-комунікаційні технології навчання, текст.

В епоху глобалізації та розвитку міжнародного співробітництва у сучасній судноплавній галузі особливого значення набуває внесення системних коректив у підготовку фахівців, зокрема судноводіїв, які здатні якісно виконувати професійні обов'язки в умовах полікультурного середовища. Соціальні виклики актуалізують проблему підвищення ефективності мовленнєвої підготовки та рівня практичних умінь майбутніх фахівців із судноводіння.

Аналіз джерельної бази доводить, що впродовж останніх років проблеми підготовки майбутніх судноводіїв стали предметом досліджень О. Безбах, Н. Бобришевої, К. Бугакової, О. Гуренкової, О. Захарченко, М. Кулакової, О. Попової, І. Сокола, О. Фролової та ін. Проте навчання української мови за професійним спрямуванням майбутніх фахівців нефілологічного профілю здебільшого обмежується вдосконаленням їхніх орфографічних, пунктуаційних умінь та навичок, умінь складати ділові папери, поза увагою залишається формування текстотвірної компетентності, важливими складниками якої є вміння сприймати, трансформувати, продукувати тексти різної жанрово-стильової належності. У курсантів виникають труднощі під час конспектування, реферування науково-навчальних текстів, побудови власних усних і писемних висловлювань, публічних виступів. Тим часом в українській лінгводидактиці немає спеціальних досліджень з проблем змісту і системи формування текстотвірної компетентності майбутніх судноводіїв.

Мета статті – розкрити зміст та організацію процесу формування текстотвірної компетентності майбутніх судноводіїв.

Результати анкетування педагогічних та науково-педагогічних працівників закладів освіти і констатувального зрізу педагогічного експерименту переконали нас у важливості розроблення методики формування текстотвірних умінь і навичок майбутніх судноводіїв. В основу експериментального дослідження було покладено *твердження*: ефективна організація текстотвірної

діяльності сприяє формуванню текстотвірної компетентності курсантів і забезпечує розвиток текстотвірних умінь й навичок – і *переконання*, що текстотвірна діяльність як вид текстової діяльності повинна реалізовуватися у взаємозв'язку з іншими видами – текстосприймальною і інтерпретаційною. Таке поєднання видів діяльності дасть змогу сформувати в курсантів спеціальні вміння шукати, систематизувати, трансформувати й продукувати інформацію задля отримання нових знань про майбутній фах, умови успішного професійного становлення, крім того, не має необхідності у нагромадженні курсанта «певного обсягу знань, інформації, значно важливіше допомогти йому освоїти види діяльності, володіючи якими, він зможе самостійно добувати необхідну інформацію» [2, с. 10].

Методику формування текстотвірної компетентності майбутніх судноводіїв побудовано на основі пріоритетності текстоцентричного й полікультурного підходів, з урахуванням принципів міжпредметної інтеграції, комунікативної мобільності, текстовідповідності, орієнтації на майбутню професію курсанта та ін. Формування текстотвірної компетентності відбувалося в три етапи: *дотекстовий*, під час якого здійснювалося моделювання тексту відповідно до типу, стилю й жанру і з урахуванням ситуації спілкування; *власне текстовий*, що передбачав продукування інформації; рефлексійний – переосмислення власних поглядів, думок, позицій або тверджень, висловлених у тексті відповідно до реакції слухачів або самооцінювання, формування особистісного ставлення до тексту.

Набуття курсантами досвіду текстотвірної діяльності стало можливим завдяки використанню інтерактивних, проектних та інформаційно-комунікаційних технологій навчання, що уможливили оптимізацію освітнього процесу.

Мета дослідження й зроблені припущення зумовили основні завдання педагогічного експерименту:

- скорелювати формування текстотвірної компетентності курсантів із формуванням у них низки компетентностей – мовної, мовленнєвої, полікультурної, прагматичної, комунікативної у процесі навчання української мови за професійним спрямуванням;
- розробити поетапну методику формування текстотвірної компетентності, що сприятиме формуванню вмінь і навичок курсантів, орієнтованих на сприймання, розуміння, інтерпретацію, творення й відтворення інформації, розвитку здатності критично ставитися до процесу й результату текстотвірної діяльності й здібностей оцінювати власні можливості створювати й інтерпретувати текст й усвідомлювати значущість інформації в професійній діяльності;
- перевірити ефективність застосування в освітньому процесі розробленої методики формування текстотвірної компетентності майбутніх судноводів.

Розробляючи програму дослідного навчання, ми визначили умовно два напрями її реалізації. Перший напрям був реалізований у межах циклу гуманітарної та соціально-економічної підготовки під час опанування курсантами навчальних курсів «Українська мова (за професійним спрямуванням)», «Англійська мова (за професійним спрямуванням)», «Культурологія» та ін. Другий – у процесі навчання дисциплін циклу професійної та практичної підготовки. Зауважимо, що основа для формування текстотвірних умінь і навичок курсантів була закладена під час вивчення української мови за професійним спрямуванням – поглиблення знань про мовленнєвознавчі поняття; удосконалення вмінь використовувати мовні одиниці відповідно до стилю, жанру й типу мовлення, синтезувати експліцитну й імпліцитну професійно важливу інформацію в тексті, моделювати текстотвірну діяльність та ін. Згідно із завданнями експерименту під час вивчення дисциплін, що передбачені навчальним планом в межах циклу професійної, гуманітарної і соціально-економічної підготовки, курсанти відпрацьовували навички продукування текстів різної жанрової і стильової належності.

В основу експериментальної методики ми поклали компетентнісний, особистісно зорієнтований, діяльнісний, текстоцентричний, полікультурний, контекстний і системний підходи [10].

Розробляючи програму дослідного навчання, ми виходили з твердження, що «упровадження міждисциплінарної інтеграції зумовлене необхідністю врахування соціальних чинників, оскільки нині розвиток вищої освіти перебуває в умовах бурхливого зростання наукової інформації, зростаючого накопичення емпіричного й теоретичного матеріалу на тлі кризи в системі освіти. Загострюються протиріччя між обсягом знань, які студентів необхідно опанувати за час навчання в університеті, й хронологічно обмеженими можливостями навчального процесу» [3, с. 79]. Зважаючи на це, обирали тексти для

аналізу на заняттях з української мови за професійним спрямуванням з проєкцією на майбутню професійну діяльність. Дібрані тексти становили основу дидактичного матеріалу, запропонованого викладачам.

Спостереження за освітнім процесом, вивчення досвіду формування комунікативних умінь і навичок переконало в обов'язковості врахування принципу комунікативної мобільності курсанта, що «різнобічно сприяє формуванню його готовності до саморегуляції пізнавальної діяльності та самовдосконалення» [7, с. 246-247].

Особливої значущості для реалізації експериментальної методики набуває принцип текстовідповідності, що зумовлює застосування тексту як провідного засобу навчання української мови за професійним спрямуванням. Принцип текстовідповідності, сформульований І. Дроздовою, передбачає міждисциплінарний зв'язок між предметами за фахом студента і курсом української мови, який передбачає навчання студентів з опорою на фахові матеріали й тексти орієнтації на майбутню професію студента. Свою позицію науковець пояснює тим, що навчання української мови з метою розвитку професійного мовлення має відбуватися на основі професійно-орієнтованих текстів [4, с. 164]. Якщо вектор текстоцентричного підходу спрямований на системність формування вмінь сприймати, аналізувати, інтерпретувати й створювати тексти різної жанрово-стильової належності в процесі фахової діяльності майбутніх судноводів, то урахування принципу текстовідповідності зумовлює вибір текстів відповідної тематики, наприклад: «Морехідна астрономія», «Метеорологія та океанографія», «Морське право» та ін.

На нашу думку, тісно пов'язаним з попереднім є принцип орієнтації на майбутню професію курсанта, що полягає «в оволодінні знаннями, уміннями та навичками професійно зорієнтованими на майбутню професію та можливістю трансформації з поступовою зміною згідно з вимогами суспільства до спеціалістів відповідних професій» [4, с. 164]. Працюючи з професійно орієнтованими текстами, беручи участь у проєктній діяльності, готуючи тематичні виступи, виголошуючи доповіді з актуальних проблем майбутнього фаху, курсанти не лише проходять так званий пропедевтичний етап – вступ до фаху – але й поглиблюють здобуті знання, розширюють світогляд. Наголосимо, що під час розроблення програми дослідного навчання ми враховували, що орієнтація на майбутню професію повинна відбуватися не лише на заняттях з дисциплін циклу професійної підготовки, особливу увагу слід приділяти формуванню в курсантів громадянської позиції, патріотизму, офіцерської гідності, відповідальності за долю держави, суспільства і людства, за власні мовленнєві вчинки.

У процесі дослідного навчання було використано інтерактивні, проєктні й інформаційно-комунікаційні технології навчання. Сутнісні їх характеристики розкрито в численних науково-практичних студіях українських і зарубіжних

лінгводидактів (Д. Дьюї, В. Краєвський, О. Пехота, Є. Полат, О. Пометун, Н. Остапенко, О. Семенов, Т. Симоненко, Г. Шелехова та ін.). Назвемо лише ті, методична доцільність яких була підтверджена результатами дослідження: технології ситуативного моделювання, технології опрацювання дискусійних питань, підготовка довготривалих групових та індивідуальних проєктів, створення блогу, тематична добірка професійно важливої інформації з різних видань з коментарями тощо.

Складники змодельованої методики (мета, завдання, підходи, принципи, форми, методи й засоби) були спрямовані на вирішення провідного завдання – формування текстотвірної компетентності майбутніх судноводіїв.

Програму дослідного навчання розроблено з урахуванням професіограми судноводія, навчального плану, кваліфікаційної характеристики спеціальності й на основі робочої програми навчального курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)» (Т. Гульчук). Програма складається з пояснювальної записки, власне програми, додатків (перелік тем для самостійного опрацювання, орієнтовна тематика текстів тощо). Крім необхідного обсягу теоретичних відомостей з української мови за професійним спрямуванням, змістом передбачено поглиблення текстологічних знань (про будову тексту, його ознаки, види текстів тощо) й додано навчальну інформацію про специфіку процесу текстотворення – це становило основу для формування текстотвірних умінь і навичок курсантів.

Зауважимо, що дослідне навчання було реалізовано протягом тривалого часу, а отже, у ньому взяла участь значна кількість курсантів з різним рівнем підготовки з української мови, досвідом мовленнєвої діяльності, віковими й психологічними особливостями. Це зумовило внесення певних змін до програми дослідного навчання. Наприклад, попри те, що чинними програмами з української мови передбачено складання курсантами вторинних текстів, зокрема анотації, реферату, тез, тематичних виписок та ін., викладачі стикалися з тим, що, на жаль, рівень сформованості вмінь текстосприймання й текстотворення недостатній, до того ж більшість курсантів недостатньо усвідомлюють цінність знань про особливості структури тексту, вмінь сприймати, аналізувати, перероблювати та ін. професійно важливу інформацію, не погоджуються з тим, що ці вміня важливі для подальшого їхнього професійного становлення. Тому ми включили до програми універсальні теми: «Прийоми згортання й стиснення інформації», «Конспект як вторинний текст», «Жанри епістолярного стилю» та ін., – що містять відомості про правила анотування, конспектування й реферування текстів і сприяють формуванню текстотвірних умінь курсантів.

Зміни до програми дослідного навчання були внесені й на вимогу курсантів: більшість з них наполягали на вивченні особливостей жанрів електронної комунікації, зокрема електронний лист,

блог, чат, форум та ін., що пояснювали їхньою комунікативною значущістю.

Крім програми дослідного навчання, ми розробили методичні рекомендації для викладачів навчальних курсів циклів гуманітарної, соціально-економічної, професійної та практичної підготовки. У них зацентовано увагу викладачів на певних аспектах текстотвірної діяльності майбутніх судноводіїв. Для забезпечення системності у формуванні текстотвірної компетентності курсантів, дотримання єдиних вимог викладачами різних дисциплін ми в методичних рекомендаціях розкрили вимоги до підготовки доповідей, алгоритм складання вторинних текстів тощо, подали критерії оцінювання виступів курсантів.

Формувальний етап педагогічного експерименту відбувався в три етапи, для кожного з яких ми визначили мету, завдання, прогнозований результат, відібрали форми, методи і засоби навчання. Мета першого етапу – пропедевтичного – поглиблення знань курсантів про мовленнєвознавчі поняття, етапи текстотвірної діяльності, удосконалення вмінь виявляти особливості побудови текстів під час сприймання, розуміння, інтерпретації; застосовувати мовні засоби відповідно до комунікативної мети в процесі породження мовлення. Другий етап – поглиблювально-професійний – спрямований на вдосконалення набутих текстологічних знань, умінь сприймати, осмислювати подану в тексті інформацію, зіставляти й узагальнювати її, аналізувати й оцінювати висловлювання щодо жанрової адекватності й стилістичної коректності того чи того тексту; обирати потрібний комунікативний код, що забезпечує адекватне сприймання й відповідну передачу інформації під час засвоєння навчальних курсів циклів гуманітарної, соціально-економічної, професійної та практичної підготовки. Третій етап – узагальнювальний – передбачав узагальнення й корекцію засвоєних курсантами знань, перевірку сформованості в них умінь реалізовувати текстотвірну діяльність під час професійної діяльності.

Перевірка ефективності розробленої методики відбувалася поетапно засобами різних видів контролю. Упродовж кожного з етапів дослідного навчання був використаний поточний контроль, по завершенню першого й другого етапів – проміжний, наприкінці дослідного навчання – підсумковий, що уможливило аналіз якісних і кількісних показників у динаміці.

Перший етап (*пропедевтичний*) був реалізований під час опанування курсантами навчальних курсів «Українська мова (за професійним спрямуванням)», «Англійська мова (за професійним спрямуванням)», «Історія України», «Філософія» та ін.

Основна мета занять з дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)» – сформувати національно-мовну особистість, ознайомити курсантів з нормами сучасної української мови в професійному спілкуванні, з основними вимогами до складання та оформлення професійних документів, навчити їх професійного мовлення,

збагатити словник термінологічною, фаховою лексикою; підвищити загальномовний рівень майбутніх фахівців, формувати практичні навички ділового усного і писемного спілкування в колективі, розвивати комунікативні здібності [8]. Супровідною метою навчання ми визначили формування текстотвірних умінь і навичок майбутніх судоводіїв, а завданнями такі: повторення знань понять «текст», «типи мовлення», «стилі мовлення», «жанри мовлення», «адресат і адресант» та ін.; удосконалення вмінь здійснювати різнорівневий аналіз тексту; формування вмінь інтерпретувати викладену в тексті інформацію й створювати на його основі власний продукт – вторинний текст, що поєднує ознаки попереднього й авторського та ін., розвиток навичок сприймати, порівнювати, зіставляти, коментувати, усвідомлювати викладену в тексті інформацію, створювати власний оригінальний текст відповідно до ситуації спілкування. Під час занять з української мови за професійним спрямуванням було закладено основу для подальшого поглиблення знань курсантів про текстотвірну діяльність, формування в них текстотвірних умінь і навичок.

Основними формами організації навчання стали лекції і практичні заняття. Під час лекцій увагу було зосереджено на формуванні вмінь курсантів конспектувати сприйнятий текст. Зауважимо, що розглядаємо це як підготовчий етап до складання на його основі курсантами власного тексту – усної або письмової відповіді під час практичного заняття. Найоптимальнішими для формування вмінь конспектувати ми обрали методи і прийоми, визначені О. Шуневич: смисловий аналіз тексту, спостереження над мовою тексту, продукування висловлювання на основі попередньої підготовки, вправи, трансформація, проектування; прийоми творчого конструювання, елементи алгоритмізації, згортання мовних одиниць, аналіз власних і чужих висловлювань, моделювання [9, с. 13]. Окремі з них були використані під час лекцій, а окремі – під час практичних занять.

Найбільші можливості для формування текстотвірних умінь і навичок курсантів мали практичні заняття, основним засобом навчання під час яких були тексти різної тематики, жанрової і стильової належності, що створювало необхідні умови набуття курсантами необхідного соціально-культурного досвіду. Використання таких текстів уможливило збагачення словникового запасу курсантів професійною лексикою; сприяло розширенню їхнього світогляду; окреслювало перспективи майбутнього професійного розвитку, отже, інформація з тексту ставала потужним стимулом до отримання (пошуку, узагальнення, систематизації тощо) нових знань та ін.

Взаємопов'язане використання методів, прийомів і засобів навчання під час першого етапу дослідного навчання сприяло вдосконаленню в курсантів умінь сприймати тексти, вилучати з них необхідну для власного висловлення інформацію, структурувати й узагальнювати її, обирати мовні засоби й використовувати їх відповідно до ситуації

спілкування, підготовці до ефективної текстотвірної діяльності під час наступних етапів дослідного навчання.

Мета другого – *поглиблювально-професійного* – етапу – вдосконалення набутих курсантами текстологічних знань, умінь сприймати, осмислювати подану в тексті інформацію, зіставляти й узагальнювати її, аналізувати й оцінювати висловлювання щодо жанрової адекватності й стилістичної коректності; обирати потрібний комунікативний код, що забезпечує адекватне сприймання й відповідну передачу інформації під час засвоєння навчальних курсів циклів гуманітарної, соціально-економічної, професійної та практичної підготовки.

Основними завданнями цього етапу ми визначили такі: удосконалення вмінь курсантів створювати усний або письмовий текст відповідно до ситуації спілкування, свідомо обирати оптимальні для реалізації задуму комунікативної стратегії, враховувати позалінгвальні чинники й відбирати відповідні мовні засоби для оформлення висловлювання; знаходити й виправляти недоліки й помилки у змісті, побудові й мовному оформленні власних висловлювань; оцінювати власний текст з погляду його змісту, форми, задуму і мовного оформлення; адекватно використовувати невербальні засоби спілкування; усвідомлювати текстотворення як вмотивовану й професійно зумовлену діяльність; формування вмінь під час дискусії на професійно-орієнтовані теми, самостійно висловлювати й обстоювати думки та ін.

Реалізація зазначених завдань здійснювалася під час підготовки відповідей на проблемні питання з фахових дисциплін, створення підготовлених і експромтних виступів, виголошення доповідей, підготовки рефератів і презентацій, пов'язаних з майбутньою фаховою діяльністю курсантів, їхньої участі в діалозі, бо «не може бути ізольованого висловлювання, воно завжди передбачає попередній та наступні за ним висловлювання. Жодне висловлювання не може бути ані першим, ані останнім. Воно лише ланка в ланцюзі...» [1, с. 310]. Текст є продуктом соціальної взаємодії (Н. Голуб), а наш курсант, у майбутньому – спеціаліст командного складу морських суден, суб'єкт мікросоціуму, тому під час цього етапу ми рекомендували викладачам максимально моделювати професійні ситуації, під час яких курсант активно братиме участь у вирішенні фахових проблем, застосовуючи вербальні й невербальні засоби спілкування.

У процесі цього етапу був використаний метод моделювання мовленнєвого висловлювання, виділений Н. Перхайло. Ми взяли за основу пропонувані науковцем види навчальних ситуацій й адаптували їх відповідно до завдань другого етапу дослідного навчання: 1) комунікативні ситуації, спрямовані на формування поняття про екстралінгвістичну основу спілкування (на основі моделі акту текстового спілкування); 2) проблемно-оцінні ситуації, що розвивають вміння розв'язувати різні проблеми і формують оцінні вміння курсантів;

3) дискусійні ситуації, які виробляють уміння толерантно, коректно обстоювати свої думки, дозволяють навчити повазі до міркувань опонента (наприклад: «Доберіть власні аргументи...», «Обґрунтовано підтвердіть/спростуйте думку...», «Запропонуйте альтернативне рішення проблеми...»); 4) ігрові ситуації, котрі наближають курсантів до умов реального спілкування, дозволяють не тільки розв'язувати конкретні дидактичні завдання, але й за допомогою рольового перевтілення оволодівати певними моделями поведінки у різних життєвих і професійно-орієнтованих ситуаціях [6, с. 111].

Під час третього (узагальнювального) етапу проводили консультації, спрямовані на узагальнення текстотвірних умінь і навичок курсантів, спостереження над застосуванням майбутніми судноводіями текстологічних знань, отриманих у процесі дослідного навчання, тобто перевірявся рівень сформованості текстотвірної компетентності майбутніх судноводіїв.

Завдання узагальнювального етапу полягали в систематизації й корекції текстологічних знань курсантів, умінь і навичок використовувати їх у процесі текстотвірної діяльності; перевірки сформованості текстотвірної компетентності.

Цей етап був завершальним і передбачав узагальнення, систематизацію і корекцію знань курсантів, перевірку сформованості в них умінь створювати усний або письмовий текст під час модельованих або реальних професійних мовленнєвих ситуацій. Кожен з етапів дослідного навчання завершувався проміжними зрізами для порівняння їх результатів з даними констатувального етапу експерименту.

Під час дослідного навчання перевага надавалася таким формам навчання, як лекції, практичні, індивідуальні заняття, самостійна робота індивідуальні й групові консультації, конференції, дидактичні ігри тощо.

Основу методики формування текстотвірної компетентності майбутніх судноводіїв становив комплекс вправ, розроблений на основі класифікацій підготовлених Н. Голуб, О. Горошкіною, І. Дроздовою, Л. Златів, С. Караманом, К. Климовою, О. Копусь, Л. Красюк, Т. Симоненко та ін.:

- 1) **за часом роботи з текстом:** *дотекстові* (спрямовані на формування вмінь виявляти особливості побудови текстів під час сприймання, розуміння, інтерпретації висловлювання), *текстові* (зорієнтовані на формування вмінь використовувати мовні засоби відповідно до комунікативної мети в процесі породження мовлення тощо), *післятекстові* (удосконалювати власний текст);
- 2) **за дидактичними завданнями** щодо навчального тексту вправи і завдання: *аналітичні* (передбачають здійснення курсантами елементів структурно-сміслового аналізу тексту як необхідної передумови адекватного сприймання і повного розуміння інформації, вміщеної у навчальному тексті);

репродуктивні (зорієнтовані на формування вмінь передавати інформативного змісту тексту без змін, виокремлювати необхідний мінімум матеріалу з тексту способом відсівання другорядної, несуттєвої інформації); *трансформаційні* (спрямовані на вдосконалення вмінь згорнути навчальний матеріал без втрати основної інформації (план, тези, конспект), а також вибирати необхідну інформацію з великих текстових масивів і передавати її у максимально стислому вигляді з власною оцінкою або без неї (рецензія, анотація);

3) **за формою:** *усні та письмові*;

- 4) **за місцем проведення:** *аудиторні* (виконувалися під час проведення аудиторних занять) і *позааудиторні* (за їх допомогою здійснювалася перевірка рівня сформованості текстотвірних умінь і навичок курсантів, набутих під час аудиторних занять, залучення до самостійної роботи).

Аналіз розроблених лінгводидактами класифікацій вправ дав змогу розробити систему вправ на текстовій основі за такими вимогами: цілеспрямованість (система вправ повинна орієнтуватися на реалізацію заданих цілей); тематичність (має враховувати особливості теми); самодостатність (наявність завдань на всі тематичні поняття й необхідні способи діяльності з ними, що надає системі вправ цілком самостійного значення для досягнення запроєктованих результатів); різномісність вправ і поступове наростання труднощів (має містити завдання різного характеру); взаємозалежність вправ; психовідповідність (має бути орієнтована на розвиток різних видів мислення, пам'яті, когнітивних стилів, урахувати психологічний тип особистості) [5, с. 33]. До таких вимог вважаємо додати ще й професійну спрямованість (система вправ повинна супровідно сприяти формуванню професійних умінь і навичок курсантів) і текстоцентричність (більшість вправ повинна бути складена на текстовій основі).

Зауважимо, що під час розроблення комплексу вправ ми спиралися на рівні методичної градації вправ, виділені І. Дроздовою відповідно до принципів мовленнєвого розвитку, зокрема, принципом градуальності: а) за тими завданнями, що вирішуються при вивченні слова і тексту на цьому етапі; б) за наростанням ступеня складності завдань, дидактичного матеріалу і їх обсягу; в) за методами і прийомами презентації навчального матеріалу. При цьому передбачалось, що всередині кожного рівня вправи теж розташовуються в певній послідовності, залежно від їх типів і видів [4, с. 564].

Отже, процес формування текстотвірної компетентності майбутніх судноводіїв має бути забезпечений застосуванням форм, методів і засобів, адекватних змістові навчання. З-поміж форм організації навчання ефективними виявилися практичні заняття з елементами лекції, практичні заняття. Важливими є вправи, що передбачають вилучення із тексту надлишкової інформації, складання висловлень на основі інформації з кількох текстів, складання тексту з поданих речень,

прогнозування змісту тексту за пропонованим початком, розгортання тези у висловлення, складання анотації, трансформації тексту відповідно до заданого стилю мовлення, моделювання тексту за пропонованим планом тощо. Застосування в процесі

практичних занять вправ і завдань на текстовій основі збагачує словниковий запас курсантів професійною лексикою, створює необхідні умови для здобування курсантами необхідного професійного й соціально-культурного досвіду.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества / М. М. Бахтин. – М. : Искусство, 1979. – С. 259–311.
2. Голуб Н. Підходи до навчання української мови в основній школі / Н. Голуб // Українська мова і література в школі. – 2015. – № 3. – С. 2–10.
3. Горошкін І. О. Міждисциплінарна інтеграція як педагогічна умова формування мовної особистості майбутніх перекладачів / І. О. Горошкін // Наука і освіта. – 2014. – № 2. – С. 78–82.
4. Дроздова І. П. Наукові основи формування українського професійного мовлення студентів ВНЗ нефілологічних спеціальностей : монографія / І. П. Дроздова. – Х. : ХНАМГ, 2010. – 320 с.
5. Кучерук О. А. Методи навчання української мови в загальноосвітній школі : словник-довідник / О. А. Кучерук. – Житомир : Рута, 2010. – 184 с.
6. Перхайло Н. Психолінгвістичні засади формування текстотворчої компетентності старшокласників / Н. Перхайло // Психолінгвістика. Психологія. Мовознавство. Соціальні комунікації : [збірник наукових праць]. // Переяслав-Хмельницький держ. пед. ун-т ім. Г. Сковороди ; [голов. ред. О. О. Селіванова]. – Переяслав-Хмельницький : [б. в.], 2012. – Вип. 11. – С. 104–112.
7. Редько В. Г. Принципи побудови змісту елективних курсів з іноземних мов для учнів старшої школи / В. Г. Редько, О. В. Басай // Ановані результати науково-дослідної роботи Інституту педагогіки НАПН України за 2014 рік : інформ. вид. – К. : Інститут педагогіки, 2014. – С. 246–247.
8. Українська мова (за професійним спрямуванням) : навч. програма дисципліни для вищих навчальних закладів, що здійснюють підготовку фахівців за освітньо-кваліфікаційним рівнем молодшого спеціаліста [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://vzvo.gov.ua/navchalni-prohramy/326-navchalna-prohrama-dzistsypliny-ukrainska-mova-za-profesijnym-sprjamuvannjam-dlya-vyshchikh-navchalnykh-zakladiv-shcho-zdiysnyuyut-pidhotovku-fakhivtsiv-za-osvitno-kvalifikatsijnym-rivnem-molodshoho-spetsialista>
9. Шуневич О. М. Формування у старшокласників уміння конспектувати навчальні тексти на уроках рідної мови: автореф. дис ... на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.02 «Теорія та методика навчання (українська мова)» / О. М. Шуневич. – К., 2009. – 20 с.
10. Gulchuk T. Principles of Developing Future Navigators' Text Formation Competency While Teaching the Ukrainian Language / T. Gulchuk // International Journal of Engineering and Technical Research. – November 2017. – Volume 7, Issue 11. – P. 57–59.

REFERENCES:

1. Bahtin, M. M. (1979). Estetika slovesnogo tvorcestva [Aesthetics of verbal creativity]. M.: Iskusstvo [in Russian].
2. Holub, N. (2015). Pidkhody do navchannia ukrainskoi movy v osnovnii shkoli [Approaches to teaching Ukrainian at basic school]. Ukrainska mova i literatura v shkoli – Ukrainian language and literature at school, 3, 2–10 [in Ukrainian].
3. Horoshkin, I. O. (2014). Mizhdystyplinarna intehtratsiia yak pedahohichna umova formuvannia movnoi osobystosti maibutnix perekladachiv [Interdisciplinary integration as a pedagogical condition for the formation of the future translators' linguistic personality]. Nauka i osvita – Science and Education, 2, 78–82 [in Ukrainian].
4. Drozdova, I. P. (2010). Naukovi osnovy formuvannia ukrainskoho profesiinoho movlennia studentiv VNZ nefilolohichnykh spetsialnostei [Scientific fundamentals for the formation of the Ukrainian professional speech of the university students majoring in non-philological specialties]. Kh.: KhNAMH [in Ukrainian].
5. Kucheruk, O. A. (2010). Metody navchannia ukrainskoi movy v zahalnoosvitnii shkoli : slovnyk-dovidnyk [Methods of teaching the Ukrainian language at secondary school: a dictionary-directory]. Zhytomyr: Ruta [in Ukrainian].
6. Perkhailo, N. (2012). Psykholinhvistychni zasady formuvannia tekstotvorchoi kompetentnosti starshoklasnykiv [Psycholinguistic principles of the formation of senior pupils' literacy competency]. Psykholinhvistyka. Psykholohiia. Movoznavstvo. Sotsialni komunikatsii – Psycholinguistics. Psychology. Linguistics. Social communication, 11, 104–112 [in Ukrainian].
7. Redko, V. H. & O. V. Basai (2014). Pryntsyipy pobudovy zmistu elektyvnykh kursiv z inozemnykh mov dlia uchniv starshoi shkoly [Principles of constructing the content of elective foreign language courses for high school students]. Anotovani rezultaty naukovo-doslidnoi roboty Instytutu pedahohiky NAPN Ukrainy za 2014 rik – Annotated results of the research work performed by the Institute of Pedagogy of the National Academy of Natural Sciences of Ukraine for 2014. K.: Instytut pedahohiky [in Ukrainian].
8. Ukrainska mova (za profesiinym spriamuvanniam): navch. prohrama dystsypliny dlia vyshchikh navchalnykh zakladiv, shcho zdiisniuiut pidhotovku fakhivtsiv za osvitno-kvalifikatsijnym rivnem molodshoho spetsialista [The Ukrainian language (for professional orientation): curriculum for higher educational institutions which train

- specialists according to the educational qualification level “junior specialist”]. Retrieved from <https://vzvo.gov.ua/navchalni-prohramy/326-navchalna-prohrama-dystsypliny-ukrainska-mova-za-profesiynym-spryamuvannyam-dlya-vyshchykh-navchalnykh-zakladiv-shcho-zdiysnyuyut-pidhotovku-fakhivtsiv-za-osvitno-kvalifikatsiynym-rivnem-molodshoho-spetsialista> [in Ukrainian].
9. Shunevych, O. M. (2009). Formuvannya u starshoklasnykiv uminnia konspektuvaty navchalni teksty na urokakh ridnoi movy [Formation of the senior pupils' ability to write out textbooks at the lessons of mother tongue]. Extended abstract of candidate's thesis. K. [in Ukrainian].
  10. Gulchuk, T. (2017). Principles of Developing Future Navigators' Text Formation Competency While Teaching the Ukrainian Language. International Journal of Engineering and Technical Research, (Vols. 7), 11, 57–59 [in English].

Татьяна Михайловна Гульчук,

*соискатель кафедры украинской филологии и методики
обучения специальных дисциплин,*

*Государственное учреждение «Южноукраинский национальный педагогический
университет имени К. Д. Ушинского»,*

ул. Старопортофранковская, 26, г. Одесса, Украина

СОДЕРЖАНИЕ И ОРГАНИЗАЦИЯ ПРОЦЕССА ФОРМИРОВАНИЯ ТЕКСТООБРАЗУЮЩЕЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ СУДОВОДИТЕЛЕЙ

В статье раскрыты содержание и организация процесса формирования текстообразующей компетентности будущих судоводителей. Соответствующая методика построена на основе приоритетности текстоцентрического и поликультурного подходов, с учетом принципов межпредметной интеграции, коммуникативной мобильности, текстосоответствия, ориентации на будущую профессию курсанта и др.

Программа исследовательского обучения предусматривала два направления ее реализации. Первое было реализовано в рамках цикла гуманитарной и социально-экономической подготовки во время освоения учебных курсов «Украинский язык (по профессиональному направлению)», «Английский язык (по профессиональному направлению)», «Культурология» и др. Второй – в процессе обучения дисциплинам цикла профессиональной и практической подготовки. Основой для формирования текстообразующих умений и навыков курсантов стали: углубление знаний о речеведческих понятиях; совершенствование умений использовать языковые единицы в соответствии со стилем, жанром и типом речи, синтезировать эксплицитную и имплицитно профессионально важную информацию в тексте, моделировать текстообразующую деятельность; отработка навыков продуцирования текстов различной жанровой и стилевой принадлежности.

Доказано, что приобретение курсантами опыта текстообразующей деятельности стало возможным благодаря использованию интерактивных, проектных и информационно-коммуникационных технологий обучения. Такое применение способствовало оптимизации образовательного процесса. Во время исследовательского обучения предпочтение отдавалось различным организационным формам, а именно: лекциям, практическим, индивидуальным занятиям, самостоятельной работе, индивидуальным и групповым консультациям, конференциям, дидактическим играм и др.

Разработан ряд упражнений, который предусматривал изъятие из текста избыточной информации, составление высказываний на основе информации из нескольких текстов, составление текста из представленных предложений, прогнозирования содержания текста по предлагаемому началу, развертывание тезиса в высказывание, составление аннотации, трансформации текста в соответствии с заданным стилем речи, моделирование текста по предлагаемому плану и тому подобное. Применение в процессе практических занятий упражнений и заданий на текстовой основе обогатило словарный запас курсантов профессиональной лексикой, создало необходимые условия для получения курсантами профессионального и социально-культурного опыта.

Проверка эффективности разработанной методики происходила поэтапно средствами различных видов контроля. На каждом из этапов исследовательского обучения был использован текущий контроль, по завершению первого и второго – промежуточный, в конце исследовательского обучения – итоговый, что дало возможность проанализировать качественные и количественные показатели в положительной динамике.

Ключевые слова: текстообразующая компетентность, будущие судоводители, интерактивные, проектные и информационно-коммуникационные технологии обучения, текст.

Tatiana Mikhailovna Gulchuk,
*Aspirant (Postgraduate student) of the Department of Ukrainian Philology and
Teaching Methods of Special Disciplines,
State institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky",
26 Staroportofrankovskaya Str., Odessa, Ukraine*

CONTENTS AND ORGANIZATION OF THE PROCESS AIMED AT FORMING THE FUTURE NAVIGATORS' TEXT-FORMING COMPETENCE

The content and organization of the process aimed at forming the future navigators' text-forming competence are revealed in the article. The corresponding methodology is based on the priority of the text-centric and multicultural approaches, taking into account the principles of interdisciplinary integration, communicative mobility, text correspondence, orientation to the future profession of a cadet, *etc.*

The program of the research training provided for two directions for its implementation. The first one was realized within the framework of the cycle of humanitarian and socio-economic training during the mastering of these training courses: "The Ukrainian language (for professional purpose)", "The English language (for professional purpose)", "Culturology", *etc.* The second one was implemented in the process of teaching the disciplines of the cycle constituting professional and practical training. The basis for the formation of the cadets' text-forming skills and abilities became: the deepening of knowledge about speech concepts; the improvement of the ability to use language units in accordance with style, genre and type of speech, the synthesizing of explicit and implicitly professionally important information in the text, the modeling of the text-forming activities; the working out of the skills to produce texts of different genre and style orientation.

It is proved that the acquisition by the cadets of the experience of the text-forming activity became possible due to the use of interactive, project and information-communication education technologies. This application contributed to the optimization of the educational process. During the research training preference was given to various organizational forms, to be more precise: lectures, practical, individual studies, independent work, individual and group consultations, conferences, didactic games, *etc.*

A number of exercises were developed that envisaged the removal of redundant information from the text, the formulation of statements based on information from several texts, the compilation of texts from the proposals submitted, the forecasting of the text content on the proposed beginning, the deployment of the thesis in the statement, the compilation of the annotation, the transformation of the text in accordance with a given speech style, the modeling of the text according to the proposed plan and the like. The use of exercises and assignments on a textual basis enriched the cadets' vocabulary with professional vocabulary, created the necessary conditions for the students to obtain professional and socio-cultural experience.

The verification of the effectiveness of the developed methods was carried out in stages by means of various types of control. At each stage of the research training, current controlling was used, at the end of the first and second stages intermediate controlling, at the end of the research training – the final one, which made it possible to regularize the qualitative and quantitative indicators in positive dynamics.

Key words: text-forming competence, future navigators, interactive, project and information-communication technologies of education, text.

Подано до редакції: 04.01.2018 р.

Рекомендовано до друку: 16.01.2018 р.

Рецензент: д.пед.н., професор О. А. Конусь